

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2024-58-242-248>

УДК: 378

Каныбек кызы А., окутуучу

ayka111994@gmail.com

ORCID: 0009-0001-6548-7345

ОшМУ, Ош ш., Кыргызстан

СТУДЕНТТЕР ҮЧҮН САБАКТАН ТЫШКАРКЫ ИШ-ЧАРАЛАРДЫ УЮШТУРУУ АРКЫЛУУ СОЦИАЛДЫК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Азыркы кезде студенттердин билим алуу процессинде сабактан тышкаркы иштердин мааниси чоң болуп эсептелет. Ар түрдүү иш-чаралар студенттердин ар тараптуу өнүгүүсүнө жана коомдук жашоого активдүү катышуусуна шарт түзүп берет. Бул макалада сабактан тышкаркы иштердин артыкчылыктары каралып, студенттердин социалдык компетенцияларынын калыптанышы жөнүндө мисалдар менен кеңири баяндалат. Лидерликти талап кылган иш-чаралар студенттердин уюштуруучулук жана жетекчилик жөндөмдөрүн

242

Вестник Иссык-Кульского университета, №58, 2024

өнүктүрөт. Алар келечекте коомдук жана профессионалдык турмушта ийгиликтүү лидер боло алышат. Иш-чаралардагы кыйынчылыктарды жеңүү жана ийгиликсиздиктерден сабак алуу студенттердин туруктуулугун жана психологиялык ийкемдүүлүгүн жакшыртат. Бул аларды турмуштагы ар кандай кыйынчылыктарга даярдайт. Ал эми спорттук иш-чаралар студенттердин физикалык абалын жакшыртат жана саламаттыгын бекемдейт. Бул алардын жалпы жашоо сапатын жакшыртат жана ден соолукка пайдалуу көндүмдөрдү калыптандырат.

Түйүндүү сөздөр: сабактан тышкары иштер, социалдык компетенциялар, студенттер, артыкчылыктар.

Каныбек кызы А., преподаватель
ayka111994@gmail.com
ORCID: 0009-0001-6548-7345
ОшГУ, г. Ош, Кыргызстан

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В настоящее время значение внеклассной деятельности в образовательном процессе студентов считается важным. Различные виды деятельности создают условия для всестороннего развития студентов и активного участия в общественной жизни. В данной статье рассматриваются преимущества внеклассной деятельности и подробно на примерах описывается формирование социальных компетенций студентов. Деятельность, требующая лидерства, развивает у учащихся организаторские и лидерские качества. В будущем они могут стать успешными лидерами в социальной и профессиональной жизни. Преодоление проблем в деятельности и обучение на неудачах повышают устойчивость и психологическую устойчивость студентов. Это готовит их к различным жизненным испытаниям. А спортивные мероприятия улучшают физическое состояние студентов и укрепляют их здоровье. Это улучшает общее качество их жизни и формирует здоровые навыки.

Ключевые слова: внеклассная деятельность, социальные компетенции, студенты, предпочтения.

Kanybekkyzy A., lecturer
ayka111994@gmail.com
ORCID: 0009-0001-6548-7345
Osh state university, Osh, Kyrgyzstan

FORMATION OF SOCIAL COMPETENCIES OF STUDENTS THROUGH THE ORGANIZATION OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Currently, the importance of extracurricular activities in the educational process of students is considered great. Various types of activities create conditions for the comprehensive development of students and active participation in public life. This article discusses the benefits of their extracurricular activities and describes in detail the formation of students' social competencies using examples. Activities that require leadership develop students' organizational and leadership skills. In the future, they can become successful leaders in their social and professional lives. Overcoming challenges in activities and learning from failures increases students' resilience and psychological stability. This prepares them for various life challenges. And sports activities improve students' physical fitness and strengthen their health. This improves their overall quality of life and develops healthy habits.

Key words: extracurricular activities, social competencies, students, preferences.

Кыргыз Республикасынын билим берүү системасын реформалоонун учурдагы талабы, эң биринчи кезекте, билимдүү жаштарды тарбиялоо болуп саналат. Анын алкагында коомдук баалуулуктарды терең түшүнүү жана кабыл алуу, социалдашууга

жөндөмдүүлүк, тарыхый жана маданий мурастарды, руханий баалуулуктарды жана улуттук маданиятты урматтоо башкы багыт болуп эсептелет.

Жарандык позицияны калыптандырууда компетенттүүлүк катары чечмеленүүчү жеке параметрлерди, ошондой эле аларды өздөштүрүү үчүн көзөмөлдүк системаны аныктоо маселеси турат. Компетенттүүлүк билим берүү жана тарбиялоо процессинде университетте гана эмес, үй-бүлөнүн, достордун, жумуштун, саясаттын, диндин, маданияттын таасири аркылуу дагы калыптанат. Тарбиялоодо жарандык позиция менен байланышкан компетенциялардын ар кандай векторлорун моделдөө зарыл, алар чогу бүтүндөй жана функционалдык инсанды түзүшөт. Ошентип, позициясын билдирген инсан белгилүү бир компетенцияларга ээ болушу керек.

«Компетенттүүлүккө негизделген мамиле» жана «негизги компетенциялар» түшүнүктөрү салыштырмалуу жакында эле кеңири таралган. Бул концепцияларга кайрылуу коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөргө байланыштуу билим берүү тармагында, анын ичинде мектепте, университетте зарыл өзгөрүүлөрдү аныктоо каалоосу менен байланышкан.

Азыркы учурда компетенттүүлүккө негизделген мамиленин маңызын жана негизги компетенцияларды калыптандыруу проблемаларын талдаган ири илимий-теориялык жана илимий-методикалык эмгектер жарык көрүп келе жатат.

Биз мугалимдер “Студенттер сабактын жүрүшүндө билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болушат”, - деп сабактын максаттарын койгондо жазып жүрөбүз. Азыркы мезгилде студенттер ошол ББКга негизделген компетенцияларга дагы ээ болушу керек. Билим берүүдө жеке эле билимге эмес, компетенцияларды дагы калыптандырууга басым жасалат деп айтылганы менен, көп учурда жетишерлик басым жасалбай калат.

Эми “**компетенция**” сөзүнө түшүндүрмө берели .

Компетенция – инсандын тигил же бул тармак боюнча билими менен билгичтигин эффективдүү колдонуусу, суроолор жыйындысы боюнча маалыматтуулугу, кесипкөйлүгүнүн денгээли жана маселелерди чечүүнү камсыз кылуучу сапаттары.

Компетенттүүлүк – бул билим, түшүнүү жана иш-аракеттен турган өзгөчөлүктөр. Бул өзгөчөлүктөрдү көп өлчөмдүү катары, тактап айтканда, адистиктин чегинен чыккан, интеллектуалдык, баалуулукка багыт алуу, социалдык мүнөзгө ээ болгон жана өзүн-өзү жөнгө салуу жөндөмдүүлүгүн камтыган жалпы жөндөмдүүлүктөр жагынан да, ошондой эле адистиктин өзгөчөлүгү жагынан да түшүнүү керек.

Компетенттүүлүктөрдүн жыйындысы, берилген предметтик чөйрөдө эффективдүү ишмердүүлүк үчүн зарыл болгон билимдин жана тажрыйбанын болушу компетенттүүлүк деп аталат. (**англ. competence**).

Компетенция жана компетенттүүлүк – бир эле нерсе эмес. Жөнөкөй сөз менен айтканда, студент кайсы бир кесиптин мыкты адиси болуу менен бирге ал кандайдыр бир тармакта ишинин натыйжалуу болуусу үчүн, маселелерди чыгармачылык менен чечүүгө коомчулук менен бирге аракеттенүүгө, өзүн жана дүйнөнү өзгөртүүгө мүмкүндүк берүүчү өзүнүн билимин, билгичтигин, жүрүш-туруш көндүмдөрүн, жөндөмдүүлүгүн жана жеке инсандык кесиптик жогорку сапатын көрсөтө алуусу.

Компетенциянын көптөгөн түрлөрү бар:

НАРОДНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ. ПЕДАГОГИКА. МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ

- Инсандык компетенция (адамдын ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга көмөктөшүүчү өзүнүн билими, көндүмдөрү жана мамилеси (жүрүм-туруму), ошондой эле башка адамдар менен болгон мамилеси; сабырдуулук, көңүл буруу, кызыгуу, камкордук жана жакынын урматтоо);

- Билим берүүчү компетенция (билим активдүүлүгүнүн көндүмдөрүнүн жана жөндөмдөрүнүн жыйындысы.);

- Ишмердүүлүк компетенция (белгилүү бир бизнесте же тармакта талап кылынган билим жана көндүмдөр);

- Башкаруучулук компетенция (жетекчилик жана башкаруу кызматтарына гана тиешелүү көндүмдөрдүн жыйындысы);

- Лидерлик компетенция (лидерлик ролдор үчүн талап кылынган көндүмдөр. Бул жөндөмдөр адамды топтун лидери катары натыйжалуу жыйынтыкка алып келүүсү);

- Функционалдык компетенция (белгилүү бир жумуш үчүн конкреттүү билимге жана көндүмгө ээ болуу жагынан, атап айтканда, адам эмгек чөйрөсүндө, билим берүү тармагында же коомдук ишмердүүлүктө эмнелерди жасай алышы керек экендигин билүүсү);

-Коммуникативдик же социалдык компетенция (иште гана эмес, ар бир адамдын жашоосунда маанилүү болгон билимдердин, көндүмдөрдүн, адамдар менен баарлашуу көндүмдөрүнүн жыйындысы).

Негизги компетенциялар – бул бүтүндөй адамдын жемиштүү жашоосу үчүн талап кылынган жана анын кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү үчүн зарыл негиз түзүүчү компетенциялар.

Биз карап жаткан негизги **социалдык компетенцияларды** изилдөөчүлөр төмөнкү үчөөнү аныкташып, анын структурасы катары карашат:

1. Максат коюуга байланыштуу компетенция: өзүнө жоопкерчилик алуу жөндөмдүүлүгү, чечим кабыл алууга катышуу, максат коюу жана натыйжаны пландаштыруу, талдоо жана тууралоо.

2. Башкага багыт алуу менен байланышкан компетенция: башка адамдардын сезимдерин жана муктаждыктарын түшүнүү жана эске алуу чеберчилиги, баарлашууда эмоцияларын башкара алуусу.

3. Социалдык мобилдүүлүккө тиешелүү: изилдөөлөрдү жүргүзө алуу, жаңы мүмкүнчүлүктөрдү жана ресурстарды аныктай алуу, максатка жетүү үчүн жаңы идеяларды сунуштай алуу.

Окумуштуулардын аныктоосу боюнча, социалдык компетенттүүлүк, биринчиден, адам менен социалдык чөйрөнүн өз ара аракетин чагылдырат; экинчиден, ал адамдын инсандар аралык өз ара аракеттенүү ыкмаларына ээ болушун билдирет, бул ыкмаларды ал жеке социалдык тажрыйба, салттарды, коомдун мамилелерин туурап же билимди өздөштүрүү аркылуу ала алат; үчүнчүдөн, бир нече компоненттерди камтыган интегративдик мүнөздөмө; төртүнчүдөн, өзүнүн максаттарынын жана керектөөлөрүнүн башка адамдын, адамдардын тобунун жана бүтүндөй коомдун максаттары менен байланышын эске алууну билдирет.

Изилдөөлөргө ылайык, инсандын социалдык компетенттүүлүгү – бул инсандын интегративдик социалдык сапаты, ал социалдык реалдуулукту так баалуулук менен түшүнүүсү, иш-аракетке жетекчилик катары конкреттүү социалдык билими, өзүн өзү

аныктоосу, өзүн-өзү башкаруу жана башкаруунун субъективдүү жөндөмдүүлүгүн турмуштун негизги чөйрөлөрүндө (социалдык институттар системасында, нормаларда жана мамилелерде) социалдык технологияларды маданияттын, адептүүлүктүн жана укуктун тийиштүү деңгээлине ылайык ишке ашыруу жөндөмдүүлүгү.

Ошентип, адамдын ийгиликтүү иштешинин факторлорунун арасында социалдык компетенттүүлүк маанилүү орунду ээлейт.

Ошондуктан сабактан тышкаркы иштер студенттердин келечекте мыкты компетенттүү адис болуп жетилүүсүнө чоң салым кошот. Көптөгөн иш-чаралар интеллектуалдык, социалдык, эмоционалдык жана физикалык өнүгүүгө өбөлгө, шарт түзөт.

Сабактан тышкаркы иштерди пландаштырууда жана өткөрүүдө төмөндөгүдөй максаттар коюлат:

- программалык материалдарды тереңдетүү;
- студенттерди программага кирбеген айрым теориялык материалдар менен тааныштыруу;
- студенттердин логикалык ойлоосун өстүрүү менен өз алдынча пикир жүргүзө билүүсүнө жетишүү;
- студенттерди предметтерге кызыктыруу, сөз байлыгын өстүрүү, реферат, докладдарды жазууга үйрөтүү;
- студенттерди өз алдынча кошумча илимий адабияттар менен иштөөгө үйрөтүү ж. б.

Анда эмесе, сабактан тышкаркы иштердин негизги артыкчылыктарын мисалдар менен келтирип, айтып өтөлү:

Сабактан тышкаркы иш-чаралар студенттердин акыл-эсин өстүрүүгө чоң жардам берет. Мындай иш-чаралар логикалык жана аналитикалык ой-жүгүртүүнү өркүндөтөт, студенттердин креативдүү ойлоосун жана интеллектуалдык потенциалын жогорулатат. Мисалы, акыл таймаштарында студенттер ар кандай темалар боюнча суроолорго жооп берүү менен өз билимин сынашат жана маалыматты тез кабыл алуу, ошону менен гана чектелбестен, аны анализдөө жана чечим чыгаруу жөндөмдөрүн өнүктүрө алышат. Интеллектуалдык өнүгүүгө дагы бир мисал катары математикалык олимпиадаларды, акыл ордо, акыл таймаштарды да алсак болот.

Бул иш-чаралар студенттердин математикалык маселелерди тереңирээк изилдөө жана чечүү ыкмаларын үйрөнүүсүнө көмөктөшөт. Тарых, география жана маданият боюнча суроолорду камтыган бул оюндар студенттердин предметтик билимин кеңейтип, креативдүү ой жүгүртүүсүн, ар тараптуу ойлонуусун өнүктүрөт.

Сабактан тышкаркы иш-чаралар студенттин социалдык компетенцияларын калыптандырууга чоң жардам берет. Командалык оюндар жана мелдештер социалдык жактан өз ара аракеттенүүнү жакшыртат, студенттерге командада иштөөсүн, ролдорду бөлүштүрүүсүн, башкалар менен тез тил табышып сүйлөшүп кетүүсүн жана компромисске келүүсүн үйрөтөт. Бул көндүмдөр келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүндө жана жеке мамилелеринде абдан пайдалуу болот.

Ошондой эле, сабактан тышкаркы иш-чаралар студенттерге күнүмдүк окуу жүгүнөн эс алууга мүмкүнчүлүк берет. Окуудан тышкаркы иш-чаралар алардын көңүлүн көтөрүп, стрессти азайтып, жалпы окууга болгон мотивациясын жогорулатат. Мисалы, музыкалык фестивалдар студенттердин чыгармачылык жөндөмдөрүн көрсөтүүгө жана

көңүл ачууга мүмкүнчүлүк берип, эс алуусун камсыздап, студенттердин социалдашуусун, маданий байланыштарын чындоого көмөк көрсөтөт.

Мелдештер жана иш-чаралар креативдүүлүктү өстүрүүгө көмөктөшүп, студенттерден жаңы жана инновациялык идеяларды иштеп чыгууну талап кылган бул иш-чаралар чыгармачылык ой жүгүртүүнү жана креативдүү чечимдерди табууну өнүктүрөт.

Таймаштарда жеңишке жетишүү студенттердин өзүнө болгон ишенимин арттырып, өзүн-өзү баалоону жогорулатып, студенттерге өз мүмкүнчүлүктөрүнө ишенүүгө жардам берет. Мындай таймаштарга катышып, жеңишке жетишкен студенттер өз билимин жана аналитикалык жөндөмдөрүн, өз таланттарын жана эмгектеринин натыйжаларын баалап, мындан ары да өнүгүүгө түрткү алышат десек болот.

Сабактан тышкаркы иш-чаралар студенттерге окуп жаткан дисциплиналарынын материалын кеңири жана теренирээк өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүк берүү менен, предметтик билимди практикалык жагдайлар менен байланыштырып, теренирээк түшүнүүгө өбөлгө түзөт, ошол эле учурда сабактан тышкаркы иш-чаралар студенттердин окуу процессине кызыгуусун арттырып, алардын предметтик билимин кеңейтип, жаңы темаларды изилдөөгө шыктандырат. Мисалы:

- 510100 “Математика” баклавриат багытынын 1-2-3-4-курстарынын студенттери үчүн логикалык суроолор, математиканын тарыхы жөнүндө “Акыл таймаш” өткөрдүк эле, студенттер аябай активдүү катышышты. Аягында “Чыгуу дарыгына” бүгүнкү оюн тууралуу оюнарды жазып кеткиле дегенде, бардык студенттер бул таймаштын жок дегенде эки айда бир жолу өткөрүп турууну, болбосо ай сайын өткөрүүнү сунушташкан. Демек, студенттердин социалдык компетенцияларын калыптандырууда сабактан тышкаркы иш-чаралардын орду чоң экендиги көрүнүп турат

Сабактан тышкаркы иш-чараларга катышуу менен студенттердин жалпы академиялык жетишкендиктери жакшырат. Алар жаңы билимди оңой өздөштүрүп, экзамендерде жана тесттерде жогорку кыйынтыктарга жетишет.

Бул иш-чаралар аркылуу студенттердин жоопкерчилик, эмгекчилдик жана адамгерчилик сыяктуу маанилүү сапаттары, сынчыл ой жүгүртүүсү, логикалык анализ жүргүзүү жөндөмү өнүгөт. Бул аларды ар кандай маселелерди терең түшүнүүгө жана туура чечим кабыл алууга, башка адамдардын сезимдерин жана муктаждыктарын жакшыраак түшүнүп, туура мамиле кыла билүүгө үйрөтөт.

Сабактан тышкаркы иштер студенттерди өзүнүн убактысын жана ресурсун натыйжалуу башкарууга, тартипти сактоого, өздөрүнүн күчтүү жана алсыз жактарын аныктоого, өзүн-өзү таанууга жардам берет. Бул аларды өзүн-өзү өнүктүрүүгө жана ишенимдүү болууга шыктандырат.

Лидерликти талап кылган иш-чаралар студенттердин уюштуруучулук жана жетекчилик жөндөмдөрүн өнүктүрөт. Алар келечекте коомдук жана профессионалдык турмушта ийгиликтүү лидер боло алышат. Иш-чаралардагы кыйынчылыктарды жеңүү жана ийгиликсиздиктерден сабак алуу студенттердин туруктуулугун жана психологиялык ийкемдүүлүгүн жакшыртат. Бул аларды турмуштагы ар кандай кыйынчылыктарга даярдайт.

Ал эми спорттук иш-чаралар студенттердин физикалык абалын жакшыртат жана саламаттыгын бекемдейт. Бул алардын жалпы жашоо сапатын жакшыртат жана ден

соолукка пайдалуу көндүмдөрдү калыптандырат.

Жыйынтыктоо

Сабактан тышкары иш-чаралар студенттердин социалдык компетенцияларын калыптандыруу менен интеллектуалдык, эмоционалдык жана физикалык өнүгүүсүнө чоң салым кошот. Бул иш-чаралар студенттердин өзүнө ишеничин арттырып, социалдык көндүмдөрүн жакшыртып, чыгармачылык жана инновациялык жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө көмөктөшөт. Ошондой эле, бул иш-чаралар окуу процессин кызыктуу жана мотивациялык кылып, студенттердин билим деңгээлин жогорулатууга өбөлгө түзөт. Мындан улам, сабактан тышкары иштерди уюштуруу студенттердин социалдык компетенцияларынын өнүгүүсүн камсыз кылат жана алардын келечектеги ийгиликтүү жашоосуна жол ачат. Бул иш-чаралар студенттерди ар тараптуу өнүгүүгө, коомдук турмушка активдүү катышууга жана келечекте ийгиликтүү инсан болууга даярдайт.

Адабияттар:

1. Мектептик билим берүү программасы. КР Билим берүү жана илим министрлиги. - 2020.
2. Турганбаева, Д. Окуучуларды окутуу жана тарбиялоо [Текст] / Д. Турганбаева. - Ош, 2018.
3. Жусупбеков, И. Студенттер үчүн сабактан тышкары иштер: Ийгиликтин ачкычы [Текст] / И. Жусупбеков. - Бишкек: Жусупбеков басмасы, 2019.
4. Мусаев, Ж. Жогорку билим берүүдөгү сабактан тышкары иш-чаралар: Студенттердин социалдык жана академиялык өнүгүүсүнө тийгизген таасири [Текст] / Ж. Мусаев. - Бишкек: Кыргыз-Түрк Манас университети, 2018.
5. Абдрахманов, К. Студенттик жашоо: Сабактан тышкары иш-чаралар жана алардын мааниси [Текст] / К. Абдрахманов. - Ош: ОшМПУ, 2016.
6. Ибраимов, Т. Жогорку окуу жайларында студенттерди социалдаштырууда сабактан тышкары иш-чаралардын орду [Текст] / Т. Ибраимов. - Ош: ОшМУ, 2015.